

VERSLAG PINKSTEREXKURSIE

17 -16 MEI 1986.

Lenard Vaessen.

Onder over het algemeen uitstekende weersomstandigheden heeft een groep van 15 tot 20 personen een prima exkursie gemaakt door het gebied rond Mons in zuid België. De exkursie werd geleid door Dr.C.Dupuis, op zondagmiddag aangevuld met Prof.Dr.F.Robszynski, van de G.E.P. groep en instituut Jules Cornet van de polytechnische faculteit te Mons.

Een groot deel van de deelnemers was op vrijdagavond al gearriveerd op de Camping Communal de Mons. Hier werd de groep zaterdagmorgen opgehaald door Cristian Dupuis en werd koers gezet naar de CUP-groeves te Lessines. Uw verslaglegger voegde zich hier, enigszins verlaat, bij het gezelschap. De "Carrieres Unies de Porphyre" (CUP) bevinden zich op de noordelijke rand van het Bekken van Mons. Dit immense groevecomplex is ontstaan door de winning van porphyre. Deze porphyre maakt deel uit van het Brabants massief en is gevormd ergens op de overgang van het Ordovicium - siluur (414+16 milj. jaar). Op deze porphyre ligt 13 meter Ypresien Klei (Yla) en 5 meter kwartaire leem. De afzettingen uit het Mesozoicum (vnl uit het Laat Krijt) en het Paleoceen worden uitsluitend als erosieresten teruggevonden in diepe (tot 30 m toe) en ondiepe erosie spleten in de porphyre. Aan de noordzijde van het groeve complex kon het contact Palaeozoicum - Tertiair goed worden bekeken. Het onderste gedeelte van de tertiaire afzettingen bestond hier uit een kleiig zand met kwarts grind en soms ook haaietanden en een conglomeraat van kalkhoudende zandsteen konkreties. Hierop lag een grijs-bruine siltige klei met zand inschakelingen. Dit deel van het Ypresien Yla was ongeveer 5m dik. De rest van Yla bestond uiteen grijze kompakte klei die enkele nivo's met kalkknolletjes bevatte. Een aantal exkursiegangers heeft zich verwoed uitgeleefd op het basisconglomeraat in de hoop wat haaietanden te kunnen verschalken. Ik weet niet of er iemand succesvol is geweest.

Aan de zuidkant van het immense gat was een groot gedeelte van de top van de porphyre van zijn tertiaire deken ontdaan. Het vrij gekomen oppervlak deed sterk denken aan een klein eiland compleet met rolsteenstrandjes en diepe erosiespleten zoals die tegenwoordig in Normandie en Bretagne voor de kust te zien zijn.

Aan deze kant van de groeve kon ook het bovenste deel van de ieperklei beter bekeken en bemonsterd worden. Hoger in het profiel, helaas minder goed ontsloten, was de overgang Tertiair-Kwartair te zien. Deze werd ook weer gekenmerkt door een basisconglomeraat, nu bestaande uit vuursteen en zandsteengrind samen met nummelieten. Bert van de Valk nam wat grind mee om wat tellingen te doen, hieruit kun je dan wat over de herkomst zeggen.

Mont-des-Groseilliers

Vanaf Lessines ging het vervolgens zuid-waards naar Blaton, op de rand van het bekken. De autorit naar Blaton ging niet geheel zonder strubbelingen. De kolonne werd door een wielerskoers in tweeën gedeeld zodat een deel van de deelnemers zonder exkursieleider het volgende punt, de Mont-des-Groseilliers, moest zien te vinden. Dit lukte iedereen redelijk goed. Na op een aardig grasveldje langs het kanaal Nimy-Blaton de lunch gebruikt te hebben,

werden schoppen, hamers en troffeltjes weer te voorschijn gehaald om te beginnen aan een wandeling langs het kanaal en langs de weg Blaton-Bernissart. Via kleine paadjes en dwars door het struikgewas daalden we eerst het talud af tot bij het kanaal. Hier was zeer fraai het contact te zien tussen palaeozoische gesteenten (Namurien, Carboon) en het Tertiair (Zanden van Grandglise, Landenien). Tussen deze twee afzettingen was hier ook een mesozoisch conglomeraat te zien dat als een geulopvulling was afgezet. Dit conglomeraat is niet overal aanwezig. In de Zanden van Grandglise kan een driedeling worden gemaakt. Het onderste deel dat waarschijnlijk is afgezet tijdens een regressie fase was zandig en werd naar boven toe grover terwijl de klei inhoud afnam. Het tussentraject, dat we een meter of zes hoger konden zien, was kleiiger en waarschijnlijk afgezet in een laag energetisch, mogelijk brak milieu. In de zanden waren regelmatig graafgangen (burrows) en fraaie sedimentaire structuren te zien. Het bovenste deel van dit traject was langs de weg ontsloten. Dit bestond uit een afwisseling van klei en zand laagjes met een sterk doorgraven top, plaatselijk als een paleobodem ontwikkeld. Het derde deel van de sequentie werd gevormd door de zgn zandsteen van Blaton. Deze zandsteen was slecht geconsolideerd en bevatte nogal wat lange vertikale, callianasa achtige graafgangen. Het contact kleiig deel - zandsteen van de Zanden van Grandglise werd met de schop over een groot stuk schoon gespit om de grote variabiliteit goed te kunnen bekijken. Terwijl we daar mee bezig waren was het voorzichtig druppen via miezeren langzaam maar zeker overgegaan in heus regenen. Tijd dus om de auto op te zoeken en verder te gaan.

Mont-Ciply

Om van Grandglise, dat zo'n 20 km ten noord-westen van Mons ligt, naar Ciply, 7 km ten zuiden van Mons, te komen hadden we een dik half uur nodig. Het hield juist op met regenen toen we het parkeerterrein dat achter een bakkerij lag opreden. Dicht bij deze bakkerij was nog een stijlwand te zien die vroeger deel uit maakte van de zgn "Boulangerie"-groeve. Dit is waarschijnlijk het enigste punt in het bekken van Mons waar de basis van de Zanden van Grandglise zijn ontsloten. Het verschil met het basale deel dat we op Mont-des-Groseilliers gezien hadden ligt in de aanwezigheid van opaal in het kleiige basale deel hier. In het basale deel waren ook hier weer gerolde vuursteen en kalkbrokjes te zien. Evenals op de Mont-des-Groseilliers werd de sectie naar boven toe zanderiger en nam het glauconiet gehalte af. De zanden uit het Landenien lagen hier op Tuffeau de Ciply uit het Danien.

Ondanks dat de exkursieleider had aangegeven dat er nauwelijks macrofossielen in de Zanden van Grandglise zitten werd er door een aantal lieden toch nog verwoed gehakt om iets te vinden.

Mont-Heribu

In de groeve op de Mont-Heribu bevindt zich de type sectie van het onderste deel van de Formatie van Ieper, de laag van Mont-Heribu. Deze was opgesplitst in twee delen, een basaal deel bestaande uit sterk door bioturbatie gestoorde zanden, dat afgesloten wordt met een kompakte kleilaag van 30 cm. Dit deel van de sectie is waarschijnlijk afgezet in een baai. Het bovenste deel was een meer regelmatige afwisseling van siltige en kleiige lagen. Uit het basale deel zijn wat onbepaalde haaietanden bekend en een foraminiferen associatie die wordt gedomineerd door Trochamminoides subtrullisatus en Ammodiscus septatus.

Na kort overleg werd besloten verder geen exkursiepunten meer aan te doen, maar een bezoek te brengen aan het geologisch museum van het Polytechnisch Instituut. Hier ligt o.a. materiaal tentoongesteld dat vroeger in diverse

groeves is verzameld toen deze nog in exploitatie waren. Maar helaas het slot van de expositie ruimte was blijkbaar onlangs vervangen, zodat de sleutel die Cristian Dupuis bij zich had niet paste. Geen museum, dan maar naar de kroeg. Die waren in voldoende mate voorhanden in de buurt van het instituut. Onder het genot van Geuze, Vieux Temps, Duvel, Trapist of weet ik veel wat werd de dag geëvalueerd en plannen gesmeed voor zondag.

Het weer zondagochtend was erbarmelijk en uitgerekend nu hadden we een wandeling op het programma staan die ook voor de niet geologisch geïnteresseerde aanhang de moeite waard zou kunnen zijn. Deze wandeling zou ons voeren over de Mont-Panisel en het Bois-la-Haut bij Mons.

In dit gebied zijn afzettingen te ontsluiten die gevormd zijn in het Laat Ypresien.

Na een vrij aardige klim over een door de overmatige regenval glad geworden pad, bereikten we het eerste exkursionepunt in het Bois-la-Haut. Hier kon een fijn, geel, glauconiet houdend zand worden bewonderd dat in een gat langs het pad was ontsloten. Hoger de heuvel op, langs het pad werd hetzelfde zand ook weer aangetroffen nu echter kalkhoudend en met Nummulites planulatus Lamarck, 1804, nog hoger kreeg dit zand steeds meer een geoxideerd uiterlijk. Dit hele traject word gerekend tot de Ypresien zanden Y1b. Direkt op dit geoxideerde deel lag een zandige glauconiethoudende klei (de basis van het "Paniselien" van Dumont) gevolgd door gebioturbeerde glauconiet houdende kleiige zanden. Dit alles werd met de schop blootgelegd in de berm van het pad en op het pad zelf. Van hieruit ging het naar de Mont-Panisel. Op de top van de heuvel hadden we een fraai uitzicht over het centrale deel van het Bekken van Mons met twee heuvels. Mons zelf en de Mont-Heribu.

In de wand van een holle weg die was opgesierd met de fraaie naam "chemin creux" is het "Paniselien" (Y2) beter ontsloten dan in het bos. Hier bestond het uit verweerde, deels ontkalkte, glauconiet houdende, gebioturbeerde kleiige zanden die deels verhard waren. In de verharde lagen zaten vrij veel steenkernen van mollusken die nog goed determineerbaar waren. Na het nodige harkwerk hadden diverse deelnemers een aardige verzameling weten te bemachtigen. Gemakkelijk herkenbaar waren Megacardita Venericor planicosta (Lamarck, 1806) s.l. en toppen van Pinna margaritacea Lamarck, 1805.

De andere punten die nog bezichtigd moesten worden lagen weer in het bos. Op de weg erheen werd een bezoek gebracht aan de lokatie waar de belgische geologische dienst in samenwerking met het Polytechnische Instituut Mons een boring aan het maken is om een beter inzicht te krijgen in de stratigrafie van het Paniselien en het bovenste deel van het Ypresien. De Mont-Panisel/Bois-la-Haut heuvel is namelijk de type localiteit van het "Paniselien". Het stratotype is echter erg slecht gedefinieerd door het gebrek aan nieuwe biostratigrafische gegevens.

Aan de oostkant van het bos hadden we een aardig vergezicht op de zuidelijke rand van het Bekken van Mons. Deze cuesta wordt hoofdzakelijk gevormd door kalken uit het Laat Campanien (Krijt) met daarop afzettingen uit het Pleistoceen.

Op weg terug de helling af kregen we nog twee plaatsen te zien waar de basis van het "Paniselien" en het fijne, gele zand met N. planulatus ontsloten waren. Na veel zoeken werd ook het kontakt tussen het ieperse zand en de Klei van Ieper gevonden. De ontsluiting was echter zo slecht dat er niet al te veel aan te zien was.

Tijdens het tweede gedeelte van de wandeling was de regen langzaamaan door zonneschijn vervangen en begonnen we ten gevolge van onze regenkleding van binnen uit nat te worden. Aangezien het inmiddels al ruim een uur was geweest werd het inlassen van een lunch pauze door iedereen met instemming begroet.

Waar die lunch moest plaatsvinden leverde meer stof tot discussie op. Alleen de meer sportieve lieden waren er voor om de artikelen die nodig zijn bij een simpele veldlunch, zoals flessen wijn, bier, thermoskannen met koffie, broden en niet te vergeten beleg en fruit, de berg op te slepen om daar min of meer aan de voet van een fraaie eik, precies op de top van de heuvel, in het zonnetje de boterhammetjes op te kanen. De anderen kozen ervoor om hangend tegen het automobiel, langs de kant van de weg hun lunch te verorberen.

Voor de middag stond als eerste een bezoek aan het museum op het programma. Deze keer had de heer Dupuis zich wel van de goede sleutel weten te voorzien. Het tentoongestelde materiaal was niet bepaald schokkend te noemen. Van enkele plaatsen uit het bekken was wel een aardige kollektie te zien, o.a. van vindplaatsen die we gister en van morgen bezocht hadden. Na een uurtje of zo te hebben rondgescharreld ging de reis weer verder.

Groeve van Damme

Deze groeve ligt bij Ciply waar we zaterdagmiddag de rondreisbeindigd hadden. Hier voegde de heer Robaszynski zich bij het gezelschap. Hij is de expert op het gebied van het Laat Krijt en het Vroeg Tertiair (Danien en Montien). De groeve van Damme is een verlaten groeve, die als geologisch monument zal worden behouden. De groeve is uniek omdat het de enigste plaats is waar het Danien direkt op het Maastrichtien ligt. De groeve was grotendeels een grote wildernis waar op enkele plaatsen nog een sektie te zien was. Onze beide exkursieleiders hebben diverse pogingen gedaan ons warm te krijgen om met een flink ploegje t.z.t. te helpen bij het opknappen van de groeve. Helaas voor hen moet het meeste opknapwerk aan het krijtgedeelte gebeuren en in krijtfossielen zijn we bij de WTKG niet geïnteresseerd. Goed nu dan wat over het profiel dat wel te bewonderen was. Het bovenste gedeelte van de ontsloten sektie bestond uit de Tuffeau van Ciply met een Laat of Midden Danien ouderdom, deze werd door het Conglomeraat van La Malogne gescheiden van de Phosphatische Ciply Kalk. De Phosphatische Ciply Kalk was sterk gebioturbeerd (het sediment is sterk omgewoeld door allerlei organismen) De fossielinhoud van kalk o.a. de brachiopode Carneithyris carnea (Sowerby, 1812), de bivalve Aequipecten pulchellus Nilsson, 1827 en de cephalopood Belemnitella junior Nowak, 1913, wijst op een Laat Maastrichtien ouderdom. De top van deze kalk is tijdens een stilstand in de sedimentatie omgevormd tot een hrdground. In het oppervlak van deze hardground zaten graafgangen opgevuld met Tuffeau van Ciply. Het conglomeraat van Cuesmes vormde de basis van de ciplykalk. Deze was op een paar plaatsen in de groeve ontsloten. Dit conglomeraat bevatte een aanzienlijke hoeveelheid rostra van belemnieten (een zgn belemnietenkerkhof), kleine sponzen, terebratula en rhynchonella soorten. Ondanks het feit dat WTKG'ers niet aan Krijt doen werd er door enkelen toch driftig verzameld.

Het Pleistoceen van Harmignies

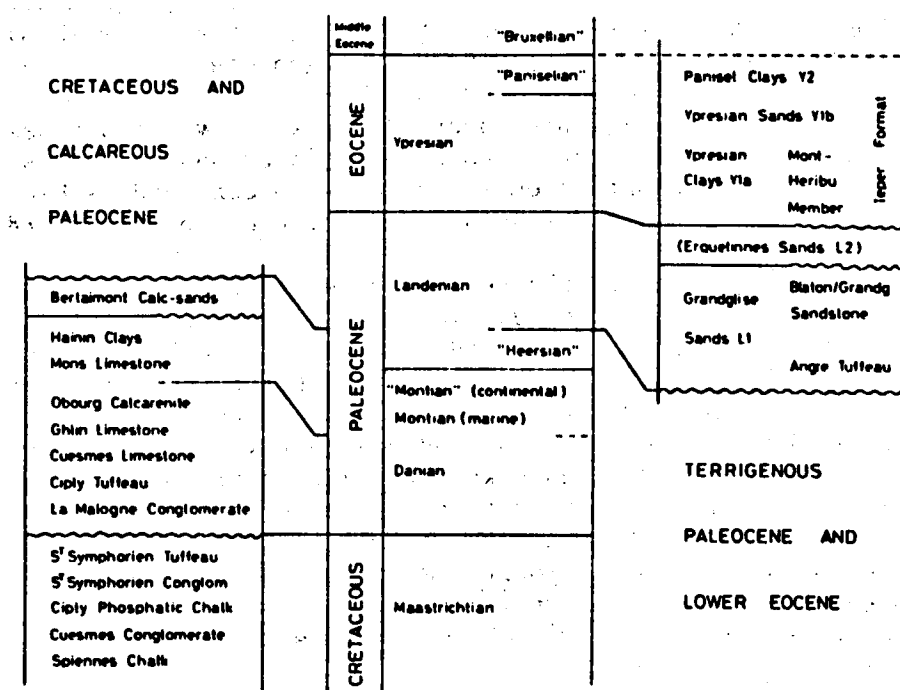
Het volgende exkursiepunt was de cuesta van Harmignies, ongeveer 10 km ten westen van Ciply. Deze cuesta hadden we eerder op de dag, vanaf het Bois-la-Haut, in de verte al kunnen zien liggen. Langs de cuesta dagzomen over een front van enkele kilometers afzettingen uit het Pleistoceen. Dit was vooral goed te zien aan weerszijden van de weg Mons-Beaumont en in de grote groeves links en rechts van de weg. In de groeves werden mooie witte kalken ontgonnen. Onder in de put de Nouvelles Kalk met een Laat Campanien ouderdom met daarop de Spiennes Kalk met een Laat Campanien of een Vroeg Maastrichtien ouderdom.

Tussen de afzettingen uit het Krijt en die uit het Kwartair bevonden zich plaatselijk, in uitspoelingsgaten, glauconiet houdende Landenien zanden. De afzettingen uit het Pleistoceen begonnen met een kalk houdend conglomeraat uit het koude Elsterien. Vervolgens kwam er een pakket lemen uit het Saalien. Aan de top van deze laatste bevond zich een paleobodem uit het Eemien. Dan was er een pakket gelaagde lemen te zien uit het Vroeg Weichselien. Het Pleni-Weichselien A werd vertegenwoordigd door humeuze en gecryoturbeerde lemen. Deels ontstaan in een steppe-achtige omgeving. Het pakket heterogene lemen dat hier weer op lag is waarschijnlijk ontstaan in een wat warmere periode tijdens het Weichselien. Dan een pakket lemen uit het Pleni-Weichselien B, het onderste deel met veel grote ijswiggen, ontstaan onder extreme koude omstandigheden, waarschijnlijk onder permafrost kondities. De top van het Pleistoceen werd gevormd door zgn deklemen, ontstaan door loess-sedimentatie in een droog en koud klimaat. Aan de bovenkant van de lemen was een holocene bodem ontstaan met werktuigen uit het Neolithicum en de IJzer-tijd.

Van hieruit ging de exkursie weer terug richting Mons waar het van Gogh-huis te Cuesmus werd bezocht. Het huis staat op een 4 m dik holocene veen. Dat dit geen goede ondergrond is om een huis op te bouwen bleek duidelijk uit de zeer schuine stand van het bouwwerk. Om een scheefstaand gebouw te zien hoef je dus niet speciaal naar Piza maar kun je ook in Mons terecht.

Tot slot van dit verslag wil ik de beide exkursieleiders, C.Dupuis en F.Rabaszynski hartelijk danken voor de voortreffelijke begeleiding en voorbereiding. Anton Janse moet weer alle lof worden toegezwaid voor de prima organisatie.

In Mededelingen van de WTKG vol. 23 (1) 1986 staat een uitgebreid artikel van de beide exkursieleiders dat diende als exkursiegids.

Lithostratigrafie van de afzettingen uit het Laat Krijt, Paleoceen en Vroeg Eoceen in het Bekken van Mons